

Димитриос Теофилакту^[1]

Амбасадор Републике Кипар
у Републици Србији

УДК 327:351.86(564.3:497.11)

339.92(564.3:497.11)

Кратко саопштење

Примљен: 21/04/2021

Прихваћен: 21/04/2021

doi: 10.5937/napredak2-31932

Јачање историјских веза између Србије и Кипра у светлу изазова и прилика у Европи у 21. веку

Значајни геостратешки положај на Балкану и Источном Медитерану,
заједничко наслеђе неутралности и будуће ангажовање

Сажетак: Основе јаким историјских веза између Србије и Кипра леже у заједничкој борби током 19. и 20. века, нарочито током два велика рата. Дугогодишње супротстављање различитим агресорима, попут Турака Османлија, нацистичке Немачке и британског колонијализма, оставило је дубоке ране у овим друштвима, али и наслеђе храбрости, отпорности, истрајности и националног поноса. Дубоко пријатељство се такође базира на заједничким културним и православним коренима, који су помогли да ова два народа превазиђу велике изазове и очувају национални идентитет и културне вредности. Ова анализа бави се будућим изазовима и процењује ново стратешко партнерство, које, између осталог, укључује трилатералну сарадњу између Србије, Грчке и Кипра, а нарочито у светлу проширења Европске уније на земље Западног Балкана и осетљиве ситуације у Источном Средоземљу. Намера овог рада је да се процени како политика неутралности, коју су следиле и Југославија и Кипар као земље оснивачи Покрета несврстаних, може данас подржати националне интересе Србије и Кипра и, самим тим, допринети стабилности и безбедности како региона у којима се ове две земље налазе, тако и европског континента, имајући у виду њихову важну геостратешку позицију.

Кључне речи: Покрет несврстаних, Србија, Кипар, проширење ЕУ, европска безбедност, Западни Балкан, Источни Медитеран, енергетска веза, Источно - медитерански (EastMed) гасовод

Покрет несврстаних

Усред хладног рата, како се повећавала поларизација света, постало је јасно да се челници четири источномедитеранске земље крећу алтернативном стазом. Јосип Броз Тито у

Југославији, архиепископ Макариос III на Кипру, Гамал Абдел Насер у Египту и Доминик Минтоф на Малти били су оснивачи новог покрета. У процесу његовог успостављања Тито и Макариос су развили блиско пријатељство, које је одредило смер билатералних односа између

бивше Југославије и Кипра, а касније и Србије и Кипра. У овом раду тврдимо да је то наслеђе утицало на спољну политику две поменуте нације. Доказ за ову тврдњу су чврста подршка Београда питању статуса Кипра, као и однос Никозије према непризнавању независности Косова и Метохије и став према европској перспективи Србије.

Приступање Кипра Покрету несврстаних тицало се прибављања моралне подршке амбицијама Макариоса да Кипар стекне несврстану независност у оквиру Уједињених нација. Федеративни карактер Југославије није послужио као модел за решавање уставних питања Кипра, али је држава пружала моралну подршку. У својој књизи *Кипар и Југославија – документи из Југословенског архива 1967–1974*, Спиридон Сфетас из специјалне политичке перспективе осветљава посебан однос ове две државе и њихових челника. Аутор нас такође подсећа да су од европских земаља једино Југославија и Кипар биле чланице Покрета несврстаних, а да је Тито био први председник једне стране државе који је посетио Кипар, у октобру 1964. године. Ово је била значајна посета због дешавања на Кипру за Божић 1963, када је избила побуна међу турском популацијом, што је резултирало међунационалним сукобима на острву.

Као што Сфетас примећује, посебно пријатељство између Тита и Макариоса почело је и пре него што је Кипар стекао независност. Још 1955. године, када је започела борба Кипра за ослобођење од британске власти, Макариос и Тито су као посматрачи учествовали на конференцији у Бандунгу (Индонезија), где су постављени темељи Покрета несврстаних. У

септембру 1961. године председник Макариос је представљао Кипар на оснивачкој скупштини Покрета несврстаних одржаној у Београду у Југославији. Од тог тренутка, маршал Тито и његова земља доследно су подржавали Републику Кипар у свим тешким тренуцима. Приликом сусрета Тита и совјетског лидера Хрушчова, челник СССР-а описао је свој разговор с Титом приликом посете Југославији овим речима: „Дискутовано је о питању помоћи САД Југославији и о турско-грчком сукобу око Кипра...“

Не би било претерано нагласити, као што то чини и Сфетас у својој књизи, да „је у Уједињеним нацијама и у Покрету несврстаних, као на другим међународним форумима, Југославија увек безрезервно подржавала Кипар, као и кипарско гледиште и ставове“. Слично томе, Никозија има чврст и принципијелан став поводом независности Косова и Метохије. Укратко, подршка Кипру како бивше Југославије, тако и Србије, у оквиру Уједињених нација и других међународних форума, изразито је доследна. Вреди поменути да је после распада Југославије Кипар одржао добре односе са свим бившим југословенским републикама, од којих су неке сада чланице Европске уније.

Економска сарадња

Република Кипар одржавала је снажне економске везе са бившом Југославијом, а сада их одржава са Србијом како у области услуга, тако и у директним страним инвестицијама (ДСИ). Данас, као део економске дипломатске стратегије Кипра и Србије, постоји нови интерес за привлачење инвестиција и унапређење сарадње

у области истраживања и развоја, индустријских и технолошких иновација, заједничке научне сарадње међу универзитетима и истраживачким институцијама. Овоме треба додати и повећан обим размене између надлежних трговинских и економских организација, попут Привредне и индустријске коморе, а такође се развија синергија између владиних, академских и приватних организација. Док је трговинска размена између две земље остала стабилна, увоз услуга из Србије повећан је за 22,2% у 2019. години. Договор о међусобној промоцији и заштити инвестиција између две земље на снази је од 2005. године. Крајњи циљ Кипра је да се значајно повећају директне стране инвестиције у Србији и из ње.

Између осталог, кипарско Министарство енергетике, привреде и индустрије исказало је велико интересовање за сарадњу са одговарајућим институцијама у Србији у области штедне енергије и промоцији одрживих извора енергије (ОИЕ), нарочито соларне, као и за дељење кипарског искуства и знања у примени соларних термалних и фотонапонских система. У том смислу, Лабораторија за примену енергије при Енергетском одељењу кипарског Министарства за енергетику, привреду и индустрију, које је акредитовано према међународним стандардима, вољно је да сарађује у размени знања и искуства у области имплементације и тестирања колектора и система за соларно грејање.

Можда још важније, и у духу иновација и јавних приватних партнерстава (ЈПП), постоји значајан потенцијал за унапређење сарадње између универзитета и истраживачких центара у кључним привредним секторима, а његово развијање оснажило би истраживачке

програме у областима одрживе енергије и штедне, управљања електричном енергијом и складиштења енергије и водоника.

Упркос тешкој економској ситуацији у којој се Грчка и Кипар налазе у последњој деценији, постоје јасне назнаке снажног економског опоравка у обе земље. Кипар је после банкарске кризе из 2013. успео релативно брзо да се опорави, док се у Грчкој „после 10 година болне штедне и реформи које је наметнула ЕУ“, озбиљне економске контракције (од 26% између 2007. и 2014) и високе стопе незапослености, „нови талас оптимизма шири земљом“, према речима Емануела Карајаниса. Овај аутор даље наводи да „се процењује да ће економија порасти 4,1% у 2021. години. Велика улагања страних компанија, попут Мајкрософта, планирана су у наредним годинама...“ У међувремену, Србија је успела да постигне јак привредни опоравак, чак и у време пандемије. Србија је забележила највећи привредни раст у Европи и наставља да привлачи ДСУ у различитим секторима који су од економске важности.

Енергетска веза / EastMed гасовод – значајна промена за Источни Медитеран

Растућа нетрпељивост међу глобалним силама несумњиво се одразила на енергетску политику како других региона, тако и Источног Средоземља. Потреба за енергетском диверзификацијом подстакла је европске владе да пажњу усмере ка „енергетским изворима у Источном Медитерану“. У овој сфери велики играчи су, пре свега, Израел, Кипар и Египат, земље чији

фото: ПИО- Канцеларија за штампу и информисање Републике Кипар

Председник Републике Кипар Никос Анастасијадис и Председник Републике Србије Александар Вучић приликом друге међувладине конференције између Влада Републике Кипар и Републике Србије. Председничка палата у Никозији, 30. новембар 2018. године.

извоз гаса „може да допринесе диверзификацији снабдевања“. У том сценарију Карајанис истиче географски положај Грчке „као природног моста између енергетски богатог Источног Медитерана и крајњих корисника у Западној Европи“.

У кипарској ексклузивној економској зони (ЕЕЗ) до сада су откривена три налазишта природног гаса: Афродита у блоку 12 (2011. године), Калипсо у блоку 6 (2018. године) и Глафкос у блоку 10 (2019. године). Ова открића,

Димитриос Теофилакту

Јачање историјских веза
између Србије и Кипра у светлу изазова
и прилика у Европи у 21. Веку

фото: ПИО- Канцеларија за штампу и информисање Републике Кипар

| 11

заједно са сличним открићима у суседним земљама (Египат и Израел), близу кипарске ЕЕЗ, указују на потенцијално постојање нових налазишта. Вреди поменути, између осталог, и студију Геолошког завода САД, који је истраживао резерве хидроугљеника у региону Источног Медитерана.

Ова студија процењује да у Левантском басену (источно од Кипра) постоје резерве природног гаса од 122 милиона кубних стопа, док се у области

јужно од Кипра ка Египту налазе резерве од 223 милиона кубних стопа. Треба додати, процењује се да се у овим областима може наћи и 3,5 милијарди барела нафте. Знатан део ових резерви налази се у оквиру ЕЕЗ у Републици Кипру.

Сарадња Кипра са суседним земљама у области хидроугљеника огледа се у бројним билатералним споразумима које је Никозија потписала. Осим договора о разграничењу ЕЕЗ са Египтом, Израелом и Либаном, Кипар је

Фото: Председништво Србије

Председник Републике Србије Александар Вучић и Министар спољних послова Републике Кипар Никос Христодулидис приликом уручења Ордена српске заставе првог степена, Београд, 5. април 2021. године.

потписао споразум о развоју хидроугљеничних налазишта са обе стране средишње линије са Египтом, а у току је процес потписивања сличних споразума са Израелом и Либаном. Потписан је споразум са Египтом који се тиче изградње подводног гасовода од налазишта Афродита до Египта. Коначно, у сарадњи са Египтом, Грчком, Израелом, Италијом, Јорданом и Палестином, Кипар је допринео оснивању Источномедитеранског гасног форума

(East Mediterranean Gas Forum, EMGF), који представља платформу за енергетску сарадњу. Форум се заснива на узајамном поштовању чланица, тј. поштовању њихове суверености и доказаној вољи за успостављање сарадње на основу међународних закона који се тичу безбедности читавог региона и добробити народа свих земаља чланица.

Међународна пажња коју је привлачио Форум још један је од показатеља његовог

Димитриос Теофилакту

Јачање историјских веза
између Србије и Кипра у светлу изазова
и прилика у Европи у 21. Веку

Фото: Министарство спољних послова Републике Србије

Амбасадор Републике Кипар у Србији Димитриос Теофилакту са шефом Дипломатског протокола Министарства спољних послова Драганом Петровићем приликом доласка на церемонију предаје акредитивних писама председнику Александру Вучићу у Палати Србија, Београд, 11. децембар 2020. године.

успеха. У том смислу Француска је постала чланица, а САД земља посматрач. Светска банка је такође поднела пријаву за статус посматрача. Европска унија подржава ту иницијативу од њеног зачетка и такође је у процесу добијања статуса посматрача.

У јануару 2020. године EastMed гасовод је постао стваран, иако амбициозан пројекат, када су Кипар, Израел и Грчка, уз подршку Италије,

„потписали споразум о изградњи подводног гасовода од 1.900 км, капацитета 10 билиона кубних метара природног гаса годишње“. Значај овог пројекта такође доказује велико занимање које бројне државе Централне и Источне Европе показују за овај пројекат. Србија је једна од земаља учесница у важној телеконференцији, која укључује министре енергетике земаља Источног Медитерана, Југоисточне и Централне

Европе. Усвојена је заједничка изјава која је онда пренета европском комесару за енергетику. У том документу, као и у пратећем писму, наглашена је важност EastMed гасовода. Такође, треба додати да су земље које су учествовале у овој телеконференцији дискутовале о потенцијалном проширењу гасовода преко северне Грчке, како би се повећала испорука земљама Југоисточне и Централне Европе.

Сарадња у области енергетике у Источном Медитерану није искључива и не подразумева окретање леђа другим земаљама. Напротив, она је отворена за све земље које су вољне да конструктивно сарађују у складу с међународним правом. Сваки објективни посматрач понашања Анкаре у последње време могао би да закључи да Турска нема могућности да прикупи потребну подршку да се укључи у овај револуционарни пројекат, осим ако не покаже спремност да сарађује са свим кључним факторима под једнаким условима и према међународном праву.

Нажалост, понашање Турске, која отворено крши међународни закон, има за циљ само геостратешку контролу над Источним Медитераном, науштрб права и интереса земаља које поштују закон, чиме се угрожавају мир и стабилност. У протекле две године Турска је извела неколико незаконитих сеизмичких испитивања и бушења у ЕЕЗ / епиконтиненталном појасу Кипра. ЕУ је одговорила усвајањем одговарајућих санкција против Турске, а Србија се ускладила са овом одлуком.

Поступци Анкаре и агресивни јавни наступи настављају да дижу тензије у Средоземљу. Док Турска спроводи „гусарску“ дипломатију, покушавајући да успостави закон џунгле,

одржање међународног правног поретка је егзистенцијално важно за Никозију. Ово је став, који Србија у потпуности дели с Кипром. Између осталог, у новембру 2020. године ЕУ је обновила санкције против турског режима као одговор на кршење међународног закона. Београд се и у том случају ускладио с овом одлуком.

Пројекти трилатералне сарадње у области дипломатије и одбране

Географски положај Србије и Грчке, с једне стране, и Кипра, с друге, који обухвата кључну економску област која се протеже од Западног Балкана до Источног Медитерана, довела је до неизбежног раста важности ове три земље у геоекономском и геостратешком смислу. Све три земље се налазе на геополитичком раскршћу три континента (Европа, Азија и Африка), где се укрштају важни стратешки, економски и, однедавно, енергетски интереси. Овome треба додати да откриће резерви природног гаса у кипарској ЕЕЗ и потенцијално откриће налазишта у ЕЕЗ Грчке од земаља овог региона захтевају још пажљивију и креативнију дипломатску активност.

У светлу сукоба и пораста „милитаризације“ ширег региона Југоисточне Европе, нарочито Источног Медитерана, могућност избијања ратног сукоба се повећава. Атмосфери ривалства и неизвесности свакако доприноси мешање великих сила. „Међутим, чак и у овом сложеном геополитичком моменту“, каже Александра Пећинар, „постоје светли примери сарадње у војном сектору, који подстичу иницијативе за мир и безбедност у региону. Несумњиво, пример

Димитриос Теофилакту

Јачање историјских веза
између Србије и Кипра у светлу изазова
и прилика у Европи у 21. Веку

Фото: Министарство одбране Републике Кипар

Српски оружани систем Нора Александар ТГС приликом војне вежбе на Кипру, 11. фебруар 2021. године

за ово су везе и сарадња између Србије, Грчке и Кипра.“

У том контексту, и Грчка и Кипар су у процесу озбиљне модернизације своје војске, и то Грчка захваљујући помоћи НАТО савезника – Француске, а Кипар комбинујући куповину одбрамбених система од својих блиских партнера, попут Француске, али и традиционалних пријатеља с добрим педигреом у производњи модерних оружаних система, попут Србије, војно неутралне земље. Сарадња кипарског Министарства одбране са српском индустријом оружја започела је 1970. године, у оквиру бивше Југославије. Ова сарадња се данас наставља у области набавке

ручног ватреног оружја, минобацача, муниције и резервних делова.

Нора Александар самоходне топ-хаубице за Други одред

У фебруару 2021. године, у присуству господина Харалампоса Петридиса, кипарског министра одбране, генерал-пуковника Демокритоса Зервакиса, команданта Националне гарде, и амбасадора Републике Србије на Кипру Марка Благојевића, прва вежба са бојевом муницијом успешно је одржана на Кипру. Набавка овог српског оружаног система део је вишегодишњег

плана за унапређење и модернизацију одбрамбених капацитета Кипра. С оружаним системом Нора Александар ТГС капацитети другог одреда кипарске артиљерије знатно су унапређени. Нора Александар ТГС оружани систем састоји се од 155 мм самоходних хаубица, типа Нора Б52КЕ, оклопних возила типа Милош као и система за праћење. Министар одбране је подвукао да овај оружани систем из Србије у потпуности испуњава примарне циљеве Никозије – озбиљно унапређење одбрамбених капацитета Кипра.

16 |

Осим тога, у оквиру билатералне војне сарадње обавља се неколико активности и програма едукације на годишњем нивоу. Војна академија и Војно-технички институт из Београда отворили су врата официрима и експертима кипарских оружаних снага. На пример, од 2013. године виши официри кипарске војске похађали су програме едукације у Србији, углавном из области хемијског ратовања и прве помоћи. У октобру 2017. године виши официри су похађали програм едукације „Основни курс о биолошком наоружању и токсикологији“ у Крушевцу. Кипар такође учествује у борбеној групи ЕУ (HELBROC), заједно са Грчком, као једна од оквирних земаља. У програму учествују и Бугарска, Румунија и Кипар. Треће земље партнери у овој борбеној групи су Украјина и Србија од 2018. године.

Балансирана војна дипломатија

Као војно неутрална земља Србија тежи да оствари своје „стратешке одбрамбене циљеве независно“ и свој примарни циљ – да „обезбеди својој војсци потребни ниво способности...

успостави одговарајућу равнотежу у односу на војне снаге у региону и тако омогући држави да ефикасно обавља функције превенције“, каже Пећинар. Ауторка каже да у сложеним безбедносним околностима „Србија мора да се узда у своје потенцијале у развоју и производњи оружја и војне опреме“, а захваљујући виталној војној индустрији. Последишно, „значајна инострана размена“ омогућује Београду да одржи „технолошки циклус“.

У случају Кипра, српска војна индустрија, пре свега Југоимпорт – СДПР, обезбеђује „вредна решења за грчку одбрамбену индустрију“ (Rećinar, 2021). Ова компанија у власништву државе „успела је да у потпуности искористи српско војно знање како би се афирмисала“, тврди ауторка. „Заправо, куповина Нора Б52 система од стране Националне гарде, подстакла је интересовање компаније за грчку војску“, нудећи модел који се базира на „филозофији одбрамбене индустрије Србије“, која потенцијално може да послужи као „пример који би грчка одбрамбена индустрија могла да следи“.

Укратко, Пећинар каже да „озбиљно знање које Србија поседује у области ракетних система, нарочито ракетних мотора [...] може да се комбинује са грчком технологијом, како би иновативни и приступачни домаћи системи могли бити развијени“. На крају, трилатерална сарадња базира се на премиси о повезивости и енергетској безбедности, а у комбинацији са економском, научном и војном сарадњом, и потенцијално може „створити структуру војноиндустријске сарадње између Грчке, Кипра и Србије, која даље може послужити као основа за ширу геополитичку делатност“.

У том смислу, и Атина и Никозија покушавају да избалансирају војну и енергетску дипломатију преко трилатералних програма сарадње са кључним факторима у региону. Према тврдњама Карајаниса у вези са дипломатским балансирањем, Атина је „успоставила стратегију регионалне равнотеже тиме што сарађује са кључним суседима попут Израела и Египта. И Јерусалим и Каиро деле грчку забринутост због Турске наметљивости у Источном Медитерану“. Осим тога, као и Никозија с неким земљама из региона, Атина „је пружила руку прозападним арапским земљама, попут Саудијске Арабије и Уједињених Арапских Емирата, земљама које и саме имају проблема са турским неоисламистичким режимом...“ Заиста, трилатерална сарадња између Србије, Грчке и Кипра шири и оснажује дипломатију равнотеже, нарочито у кључним секторима попут енергетске безбедности, али и шире.

Закључак

Иако ова анализа није била конкретно усмерена на процес приступања Србије Европској унији, јасно је да развијање односа између Србије и Кипра, као и новонастала трилатерална сарадња с Грчком, могу да се посматрају у светлу односа две земље чланице ЕУ и земље кандидата. У економској сфери, али не искључиво, ЕУ програми из области образовања, истраживања и развоја, индустријске сарадње и енергетске и војне заједнице представљају шири оквир

сарадње и синергија све три земље, нешто што треба развијати у будућности.

Што се тиче наслеђа неутралности које датира из периода Покрета несврстаних, у контексту биполарног света, и њене важности у мултиполарном међународном систему може се рећи да је неутралност – као концепт и као политика – и даље доминантна филозофија политичара у Београду и Никозији, иако у различитој мери. Да ли ће ова политика бити корисна у будућности зависи од неколико фактора, а један од њих је европска перспектива Србије. Неутралност је имала смисла у биполарном свету, а данашњи биполарни поредак могао би се одредити односом САД и Кине. У овој конфигурацији треба још времена да се види како ће се позиционирати Кипар и Србија, једна као земља чланица ЕУ, а друга као земља кандидат. Србија покушава да балансира између две стране, може се рећи за сада успешно.

Упркос свему, овом анализом покушали смо да илуструјемо постојање оптимизма поводом јачања сарадње између Србије, Кипра и Грчке у економском, енергетском и војном сектору. Има још простора за практичну сарадњу у области истраживања и развоја, нових технологија и иновација, трансевропских мрежа, као и у области програма набавке оружја, заједничких војних вежби и едукације војних лица. Укратко, постоји заједнички напор да се промовише партнерство ради очувања ресурса, унапређења и модернизације постојећих система и опреме, као и производње нових оружаних система.

References / Литература

Pećinar, A. (2021). Emerging Serbian military technologies: An unexplored contemporary dimension in geopolitical consolidation among Greece, Cyprus and Serbia. *Wall Street International*. Available at: <https://wsimag.com/economy-and-politics/65400-emerging-serbian-military-technologies> (viewed 16.04.2021.)

Demetrios Theophylactou

Ambassador of the Republic of Cyprus to the Republic of Serbia

18 |

Strengthening the historical ties between Serbia and Cyprus in view of 21st century challenges and opportunities in Europe: the elevated geostrategic position in the Balkans and Eastern Mediterranean, the common legacy of neutrality and future engagement

Summary

The foundations of the strong historical ties between Serbia and Cyprus lie on common struggles, dating back to the 19th and 20th centuries, particularly during the two great wars. Their long struggles against various aggressors, like the Ottoman Turks, Nazi Germany and British colonialism, have left long-lasting wounds on their societies, but also a legacy of bravery, resilience, perseverance and national pride. The deep friendship is also premised on common cultural and Orthodox roots, which helped the two peoples overcome major challenges and preserve their national identity and cultural values. This analysis explores the challenges ahead and assesses the new strategic partnership, including the trilateral cooperation between Serbia-Greece-Cyprus, particularly in light of EU enlargement in the Western Balkans and the volatile situation in the Eastern Mediterranean. The article also attempts to evaluate how the policy of neutrality, that both Yugoslavia and Cyprus have pursued as founding members of the Non-Aligned Movement, would serve today the national interests of Serbia and Cyprus and, by extension, stability and security in their respective regions and the European continent at large, given their elevated geostrategic position.

Keywords: Non-Aligned Movement, Serbia, Cyprus, EU Enlargement, European Security, Western Balkans, Eastern Mediterranean, Energy Nexus, EastMed Pipeline